

BAGI ZOLTÁN

Esztergom 1595-ös ostroma

*Szüleimnek, tanárainak,
barátaimnak szeretettel.*

A 15 éves vagy „hosszú” háború harmadik évében (1595) a császári hadvezetés kiharcolta azt, hogy az Oszmán Birodalom fő erőivel vazallusai, Erdély és Havasalföld ellen támadt, mind a három magyarországi hadszíntéren sikereket ért el. A Dráva-Száva mentén horvát, magyar és stájer csapatok augusztusban Babócsát, szeptemberben Petrinját és Hrastovicát foglalták el, novemberben pedig Bihacot rohanták meg és égették fel. Miksa főherceg felső-magyarországi seregei októberben Törökszentmiklóst, Szarvast és Békést hódították meg, de Szolnok ostromára már nem vállalkoztak a novemberi eszések és a pénzhány miatt. A legnagyobb fegyvertényt azonban az alsó-magyarországi vagy más néven császári főserég hajtotta végre a főhadszíntéren. Az Udvari Haditanács számára Esztergom elfoglalása nagy jelentőséggel bírt, hiszen ezáltal megnyílhatott a Buda felé vezető vízi- és szárazföldi út. Az első, 1594. évi kísérlet (május 4.-június 29.) nem járt sikerrel, sőt szeptember 29-én Győr is török kézre került. Az 1594-es év kudarcainak fontos kihatása volt a következő évre. A császári udvarban világossá vált, hogy Mátyás főherceg helyett „...egy hadakozásban nagyon jártas és gyakorlott vezérre van szükség...”,¹ aki sikerrel ostromolhatja Esztergomot. II. Rudolf császár választása Ernő főherceg² németalföldi spanyol helytartó seregében szolgáló Karl Mansfeld grófra esett, akivel együtt 4500 vallon gyalogos és lovas érkezett Magyarországra. Győr elestének híre a pápai udvart is aktivizálta. VIII. Kelemen³ pápa engedve Don Gianfrancesco Aldobrandini befolyásának a keresztes hadjáratokat idéző expedíciós hadsereget szereltetett fel, amely 1595. augusztus 22-én érkezett meg az ostromlók táborába.

A Karl Mansfeld vezette alsó-magyarországi császári sereg 1595. július 1-jén vonult Esztergom alá. Harc nélkül megszállták a Vízivárossal szemben elterülő Rácvárost, valamint a várral átellenben magasodó Szent Tamás-hegyet, és azonnal hozzáfogtak mindkettő módszeres ágyúzásához. Az ostromlók több török támadást is visszavertek. Ezek közül a legjelentősebb az augusztus 4-i összecsapás volt, amikor a Szinánpasazáde Mehmed⁴ szerdár vezette sereget a keresztény had elkergette Esztergom alól. Augusztus 13-án – többszöri eredménytelen kísérlet után – a Pálffy Miklós és Karl Burgau őrgróf által vezetett roham-

¹ Istvánffy Miklós: A magyarok történetéből. Fordította Juhász László, a jegyzeteket és a bevezetőt írta, a szövegeket válogatta Székely György. Budapest, 1962. 373-374. (a továbbiakban: Istvánffy)

² Ernő főherceg (1553. június 15. – 1595. február 20.), II. Rudolf császár-király öccse, németalföldi helytartó. Habsburg Lexikon. Szerkesztette: Brigitte Hamann. Új Géniusz Kiadó, 1990. 73-75. (a továbbiakban: HL)

³ A firenzei Aldobrandini családból származó Ippolito Aldobrandini 1592 és 1605 között viselte a pápai tiarát, VIII. Kelemen néven. Dr. Szántó Konrád: A katolikus egyház története. II. kötet. Budapest, 1985. 141-142.

⁴ Szinán nagyvezér fia, Mehmed kétszer volt budai beglerbég (1592. január – 1593. január 28.; 1594. május – 1595. május), 1595-ben pedig magyarországi szerdár. Gévay Antal: A budai pasák. Bécs, 1841. 16. Gömörö Gusztávnál, Kápolnai Istvánnál, Bánlaky Józsefnél és Csorba Csabánál helytelenül Hasszán néven szerepel a szerdár. Gömörö Gusztáv: Esztergom vár bevétele 1595-ben. Hadtörténeti Közlemények (HK) IV. évfolyam, 1891. (a továbbiakban: Gömörö); Csorba Csaba: Esztergom hadi krónikája. Budapest, 1978. (a továbbiakban: Csorba); Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténete. XIV. kötet. Budapest, 1940. (a továbbiakban: Bánlaky); Kápolnai István: Esztergom hadtörténelme. Ludovika Akadémia Közlönye, 1883. X. évfolyam. (a továbbiakban: Kápolnai)

oszlopok elfoglalták a Vízivárost. Mansfeld a következő napon vérhasban meghalt Komáromban⁵, ezért az augusztus 18-án a táborba érkezett Mátyás főherceg vette át az ostrom irányítását. A pápai segélyhad megérkezése után augusztus 25-én a keresztény crók rohamot intéztek a vár ellen, sikertelenül. Augusztus 27-én egy Vörösvárnál gyülekező török csapatot vert szét az ostromlók táborából kiküldött lovaskülönítmény. Szeptember 2-án 62 napi ostrom után a törökök szabad elvonulás fejében átadták a várat.

Az alábbiakban arra teszek kísérletet, hogy újabb és már kiadott források segítségével, illetve a szakirodalom bizonyos részecinek újragondolásával pontosítsam az ostrom körülményeit és cseményeit.

Az Esztergom ostromában részt vett alsó-magyarországi keresztény sereg teljes jegyzékét, valamint említés szintjén (a margóra írva) a Miksa főherceg által vezetett felső-magyarországi had létszámát és összetételét a Nicolaus Gablman⁶ által 1595. november 25-én összeállított zsoldoslajstrom tartalmazza.⁷

Ez a német nyelvű irat több szempontból is elgondolkodtató. Első ránézésre a császári főserg létszámául megadott 57 145 fő⁸ a kor logisztikai lehetőségeihez mérten túlságosan nagy embertömegnek tűnik. Ekkora számú *regisztrált* katona azonban bizonyíthatóan nem tartózkodott – ugyanazon időben – az ostromlók táborában, hiszen más forrásokból tudjuk azt, hogy bizonyos egységek az ostrom közben, illetve azután érkeztek meg: Wilhelm Terzka 3000 csch gyalogosa július 8-án,⁹ a sziléziai rendek által fizetett 700 huszár Forgách Zsigmond vezetésével július 19-én,¹⁰ 600 archebusier Karl Terttau lovag parancsnoksága alatt július 20-án,¹¹ 2000 vallon vértés július 31-én,¹² a 13 000 fős pápai segélyhad augusztus 22-én,¹³ 600 német fekete lovas augusztus 25-én,¹⁴ a sikeres vörösvári rajtaütés napján 3000 milánói zsoldos,¹⁵ a mantovai fejedelem 700 lovasa pedig szeptember 3-án érkezett meg.¹⁶ Figyelembe véve a harcok hevességét, a táborban kitört vérhasjárványt, a távoli vidékekről (ti. Itália, Németalföld) idevonult csapatok elkerülhetetlen útközbeni veszteségeit, valamint

⁵ Vö. Helius és Illésházy. Istvánffy augusztus 15-re, Ortelius pedig augusztus 24-re datálja Mansfeld halálát. Strigonicensis obsidionis diaria synopsis ab Arnoldus Helius. In: Reusner: Rerum memorabilium in Pannonia ... gestarum narrationes. Frankfurt, 1603. 276. (a továbbiakban: Helius) Gr. Illésházy István nádor följegyzései 1592-1603. Közli: Kazinczy Gábor: Magyar Történelmi Emlékek. Kiadja: A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottmánya. Második Osztály: Írók. Hetedik Kötet. Pest, 1863. 23. Istvánffy 388. Ortelius, Hieronimus: Continuatío des Ungarischen und Siebenburgischen Kriegswesen. Nürnberg, 1603. 280. (a továbbiakban: Ortelius)

⁶ Vö. Thallóczy Lajos: Gablman Miklós császári hadi történetíró emlékezete. Történelmi Tár, 1896. (a továbbiakban: Thallóczy)

⁷ Vö. 1595. november 25-i zsoldoslajstrom. Hof-, Haus- und Staatsarchiv, Wien. Hungarica Fasc. 128. Allgemeine Akten 1595. Folio: 317a-324b, OL, Filmtár, W 711. (a továbbiakban: Zsoldoslajstrom)

⁸ Lásd Zsoldoslajstrom

⁹ Helius 265.

¹⁰ Gablman július 19-i jelentése II. Rudolf császárnak. Nicolas Gabelmann jelentései és feljegyzései az 1594/95. évi magyarországi hadicseményekről, különösen Esztergom ostromáról. Másolatok a bécsi Staatsarchivban őrzött eredetiről. Fond: 32/ 429. Poss. OSZK V. 41/ 10-1964.

¹¹ Gablman július 20-i jelentése II. Rudolf császárnak. Nicolas Gabelmann jelentései és feljegyzései az 1594/ 95. évi magyarországi hadicseményekről, különösen Esztergom ostromáról. Másolatok a bécsi Staatsarchivban őrzött eredetiről. Fond: 32/ 429. Poss. OSZK V. 41/ 10-1964.

¹² Ortelius 270.; vö. Istvánffy 383.

¹³ Ortelius 281.

¹⁴ Gablman augusztus 25-i jelentése. Hof-, Haus- und Staatsarchiv, Wien. Hungarica Fasc. 128. Allgemeine Akten 1595. Folio: 195a-197b, vö. Magyar Országos Levéltár, Filmtár W711.

¹⁵ Gömör szerint augusztus 27-én 2000 milánói zsoldos érkezett Bio Márkus Frigyes parancsnoksága alatt. Gömör 668.

¹⁶ Banfi, Florio: Gianfrancesco Aldobrandini magyarországi hadivállalatai. HK XL. évfolyam, 1939. 29-31. (a továbbiakban: Banfi)

a magyar könnyűlovasság állandó portyázó-felderítő tevékenységét,¹⁷ véleményem szerint az alsó-magyarországi sereg *lajstromozott* létszáma sem a Komáromból történt június 28-i kivonuláskor, sem a hadművelet egyéb időszakában nem haladhatta meg a 35 000 főt. Nem véletlenül emeltem ki a regisztrált, illetve a lajstromozott szavakat, ugyanis Gablman augusztus 4-i jelentéséből tudjuk azt, hogy ismeretlen számú szabadhajdú is csatlakozott az ostromlók táborához, akik feltehetőleg nem kaptak zsoldot, hanem szabad rablást engedélyeztek számukra, ezért hiába keresnénk bármiféle bejegyzést róluk a szövegben.¹⁸ Megállapításommal egybevág Gömör Gusztáv Esztergom 1595. évi visszafoglalásával foglalkozó, a témában etalonnak számító cikke,¹⁹ amely szerint a császári had körülbelül 40 000 főt számlált Komáromban. A magyar kontingens létszámát illetően azonban jelentős eltérés mutatkozik Gömör véleménye és a forrásban található adat között. Míg az előbbi 18 000 főt említ, addig az utóbbiban hozzávetőlegesen 11 000 (egészen pontosan 10 745) huszárt és hajdút találunk.²⁰ Az irat segítségével a Németalföldről érkezett vallon katonaság létszáma is pontosítható. Thallóczy Lajos szerint Mansfeld 2000 lovas és 6000 gyalogos vallon felfogadására tett ígéretet II. Rudolfnak,²¹ azonban ebből csak a Schwarzenberg vezette lovasság jelent meg teljes számban Magyarországon, a gyalogságból pedig csak 2500 fő.²²

Véleményem szerint hitelesnek tekinthető az alsó-magyarországi had összlétszámául az iratban megadott hozzávetőleges 60 000 fő és ezzel összecseng két egykorú elbeszélő forrás adata is. Istvánffy szerint a német, a magyar, a vallon és az olasz csapatok „... teljes létszáma meghaladta a hatvanezret”,²³ míg Pecsevi – aki szintén szemtanúja volt az eseményeknek – művében 50 000 gyalogos és 20 000 lovas keresztény katona szerepel.²⁴

A török védők és a Szinánpasazáde Mehmed magyarországi szerdár által vezetett hadak létszámáról sajnos nem rendelkezünk a fentiekhez hasonló részletességű és pontosságú információkkal. Az esztergomi őrség a szakirodalom egybehangzó véleménye szerint 2300 főből állt, amelyet kiegészített a városban élő törökök közül mintegy 400 fegyvert fogható férfi.²⁵ Mindezeknek azonban ellentmond Gablman *Diarium bellicum*a, amiben a következőket írja egy Esztergomból szökött német fogoly vallomása alapján: „... Két bég van a városban, összességében nem több, mint ezer török.”²⁶ Ez az ezer fő körüli katona – amely az erősség béklétszámával egyezik meg²⁷ – azonban valószínűtlenül kicsinek tűnik, hiszen a stratégiai fontosságú erősség kiterjedt védműrendszerének (Rácváros, Szent Tamás-hegyi palánk, érseki város, Víziváros) sikeres védelme több ezer főnyi katonát igényelt. De az a tény, hogy a törökök Esztergomba többször is (július 9-én, július 14-én és július 25-én sikertelenül; augusztus 4-én sikeresen)²⁸ nagy mennyiségű muníciót és fegyverest igyekeztek

¹⁷ Lásd Istvánffy 378.

¹⁸ Gablman augusztus 4-i jelentése. Hof-, Haus- und Staatsarchiv, Wien. Hungarica Fasc. 128. Allgemeine Akten 1595. Folio: 133a-139b, OL, Filmtár W711. (a továbbiakban: Augusztus 4-i jelentés, HHStA)

¹⁹ Vö. Gömör 463.

²⁰ Lásd Zsoldoslajstrom.

²¹ Vö. Thallóczy 584.

²² Lásd a szövegben.

²³ Lásd Istvánffy, 375.

²⁴ Thury József: A török történetírás Esztergom visszavételéről 1595-ben. Egykorú török forrás szerint. HK V. évfolyam, 1892. 181. (a továbbiakban: Pecsevi 1892.)

²⁵ Vö. Bánlaky 149.; Csorba 146.; Gömör 467.; Kápolnai 988.

²⁶ *Diarium bellicum*, azaz Nicolaus Gablman hadiföljegyzései az alsó-magyarországi táborból 1595. június 29-től július 3-ig. Íratott a Fenséges Főhercegnek, Mátyásnak etc. 1596. június 29. Hof-, Haus- und Staatsarchiv Wien Hungarica Fasc. 127. Allgemeine Akten, Folio: 148a-156b. OL, Filmtár, W 711. (a továbbiakban: *Diarium Bellicum*)

²⁷ Vö. Hegyi Klára: Török berendezkedés Magyarországon. Budapest, 1995. 91.

²⁸ Vö. Csorba 146., 147., 149., 151.

bejuttatni, arra utal, hogy az őrség sem létszámában, sem készleteiben²⁹ nem volt felkészülve egy tartós ostromra.

A török felmentő csapatok létszámáról sincsenek pontos ismereteink. Pecsevi szerint a szerdár „... a belgrádi zsoldos haddal és még két-három ezernyi sereggel³⁰ följött és Ó-Budán szállt meg. Ejáteleik seregeivel megérkeztek: Szófi Szinán pasa budai, Mikhalidsli Ahmed pasa temesvári, Terjáki Hasszán pasa szigetvári, Mahmud pasa aleppoi, Oszmán pasa győri beglerbégek. De egész hadseregünk csak 10 000 emberből állt.³¹

Gablman július 29-i leveléből kiderül, hogy egy, a Thannhauser huszárok által Szent Mártonnál elfogott előkelő török azt vallotta, hogy 30 000 fős a szerdár hada. Ezt azonban Gablman nem tartotta valószínűnek, sőt a következőket írta: „... mint azt a hódolt parasztság, egyik a másik után beszélve állítja; csek szerint 6000 lovas (a tatárokkal együtt) és 4000 gyalogos áll Válnál.³²

Pecsevivel és Gablmannal ellentétben mind Istvánffy, mind Baranyai Decsi harmincezer főnyi török hadról ír művében.³³ A szakirodalomban pedig egységesen 16 000 fegyverforgatóról olvashatunk. Az általam talált két forrás segítségével talán sikerül tisztább képet adni erről a problémáról: egy Oszmán nevű budai török latin nyelven ránk maradt vallomásából ugyanis kiderül, hogy Mehmed szerdár megérkezése előtt Budán és Pesten mintegy 6000 török lovas, 500 gyalogos, 3000 janicsár, valamint 900 tatár gyűlt össze. Ezenkívül még csapatokat vártak Győrből, Pápáról és Hatvanból is.³⁴ Véleményem szerint a leginkább hitelt érdemlő adat az augusztus 4-i csata során fogságba esett aleppoi beglerbég vallomásában szerepel, aki 15 000 törökről számolt be foglyul ejtőinek.³⁵

A keresztény sereg június 29-én Komáromból az Almás, Neszvény, Tata, Újfalu útvonalon indult el Esztergom irányába, ahogy ezt Kápolnai, Gömör és Bánlaky is említi.³⁶ Tata a 16-17. században egy kiterjedt mocsársáv legfontosabb, ha nem az egyetlen átkelőhelye volt. Ugyanis bár a Duna mentén kiváló út vezetett, azonban az Almás falunál megtört. Innenről Szőnyig a Duna árterülete húzódtott. Magasabb vízállás esetén Füzítő szigetként emelkedett ki a vízből, és az ár egészen Neszvényig feljött. Ilyenkor mind a tatai tóból lefolyó, mind pedig a vártól északra eredő forrásokból és patakokból származó víz szétterült a völgyben. A bővizű Által ér, a források és a völgybe lefutó patakok akkor is fenntartották a mocsarat, ha a Duna áradása visszahúzódott. A Tatától a Dunáig húzódó mély mocsáron még a 18. században is csak egyetlen helyen, Tatánál lehetett átkelni.³⁷ Ezért talán nem meglepő, hogy a június 30-i haditanácson felmerült az erősség esetleges ostroma. A már említett *Diarium bellicum* szerint a támadást szorgalmazó Mansfeld és Ungnád azzal érvelt, hogy a vár birtoklásával végérvényesen el lehetne zárni Győrt a hódoltság többi területétől, valamint biztosítani lehetne általa egy újabb utánpótlási vonalat a keresztény sereg számára.

²⁹ A már említett német fogoly vallomása szerint a várban sem bor, sem hús nem állt rendelkezésre megfelelő mennyiségben. *Diarium bellicum*.

³⁰ A havasalföldi táborból Szinán nagyvezír átírányította Budára a ruméliai és anatóliai csapatok egy részét. Finkel, Caroline: *The Administration of Warfare the Ottoman Military Campaigns in Hungary, 1593-1606*. Wien, 1988. 55.

³¹ Pecsevi 1892. 181-182.

³² Gömör 477-478.

³³ Istvánffy 383.; Baranyai Decsi János magyar története [1592-1598]. Fordította és a bevezetőt írta Kulcsár Péter. Budapest, 1982. 241.

³⁴ A budai Oszmán fogoly vallomása. Hof-, Haus- und Staatsarchiv Wien, Staatskanzlei Türken Karton 81 1595. Folio: 85ab, OL, Filmtár, W3494.

³⁵ Gablman augusztus 4-i jelentésének egy fél mondatában említi ezt meg. Augusztus 4-i jelentés, HHSta

³⁶ Vö. *Diarium bellicum*; Kápolnai 987.; Gömör 464.; Bánlaky 149.

³⁷ Vö. Kelwenik József: Tata helye és szerepe a végvári rendszerben a 16. század utolsó harmadában. In: *Tata a tizenöt éves háborúban. Annales Tataienses I.* Szerkesztők: Fatuska János, dr. Fülöp Éva Nóra, ifj. Gyúsi László. Tata, 1998. 47-48.

Ezzel szemben Pálffy Miklós vitatta Tata stratégiai szerepét és felesleges időpocsékolásnak tartotta ostromát, arra hivatkozva, hogy képtelen lenne megvédeni mind a Gyórhöz, mind az Esztergomhoz vezető utat az ellenséges portyáktól, betörésektől.

Mansfeldet végül egy neszélyi magyar paraszt által hozott hírek győzték meg arról, hogy haladéktalanul az esztergomi vár alá vonultassa seregét: „Semmiféle híruk nincs a [császári sereg] mostani felvonulásáról, hanem azt hiszik, hogy a seregek Tatára, majd onnan Győrre vonulnak; ... Eléggé félnek és semmiféle külső segítségről nem tudnak.”³⁸ Emiatt Tatánál csak egy jelentéktelen csatározásra került sor.³⁹

Július 22-én és 23-án indult el a szerdár sereg Piliscsabán, Pilisszántón és Pilisszentkereszten át Esztergom irányába, a szakirodalom szerint azzal a céllal, hogy felmentse azt.⁴⁰ Véleményem szerint azonban a törökök azzal a céllal érkeztek, hogy a keresztény tábor zaklatásával és friss erők, illetve utánpótlás bejuttatásával támogassák az ostromlottakat. Ugyanis Szinánpaszáde Mehmed seregé kis létszáma miatt nem bízható egy felmentési kísérlet sikerében a létszámfőlényben lévő és sáncokkal megerősített táborban védekező keresztény csapatokkal szemben. A július 25-e és augusztus 3-a között kis erőkkel végrehajtott próbálkozásaik azonban nem hoztak számottevő sikert.⁴¹ Ezért határozhatott úgy a szerdár, hogy augusztus 4-én teljes haderejével megtámadja az ostromlókat. A terv értelmében Oszmán győri pasának és Lala Mehmed anatóliai beglerbégnak 6000 lovassal⁴² a Károly-hegyet megkerülve, a Szent György mezőn át kellett a Víziváros felé átverekedniük magát, míg a Szinánpaszáde Mehmed vezette zöm a Rácváros irányába támadt, hogy magára vonja az ostromlók figyelmét.⁴³ A támadás szinte azonnal kudarcba fulladt. Oszmán csapatait – akiknek mozgását jelentősen lassította a magukkal vitt utánpótlás súlya – Pálffy és Schwarzenberg lovasai kergették szét. Közülük csak 1400 töröknek sikerült a várba jutnia.⁴⁴ A szerdár által irányított „martialék” még szerencsétlenebbül járt. Mansfeld nehézlóvassága és gyalogsága súlyos csapást mért az itt előrenyomuló egységekre, amelynek rendezetlen futása katasztrófába torkollott.⁴⁵

Esztergom ostromának utolsó napjait, az erősség átadásának körülményeit, valamint az alsó-magyarországi császári sereg további harcait mutatja be Visegrád megtámadásáig az a Brüsszeli Okmánytárban található francia nyelvű irat, amelyet a bécsi kancelláriába beérkezett és kivonatolt napi jelentések alapján állított össze Rutger Velpius.

A szövegben található két dátum (augusztus 29. és szeptember 3.) hitelességét megkérdőjelezi azonban az, hogy más egykorú források, illetve a szakirodalom nem támasztja alá, kivéve Horváth (Hatvani) Mihály történelmi műve, aki a forrásgyűjteményt szerkesztette.⁴⁶ Mindkét esetben egy valójában korábban történt cseményt tesz más időpontra: a vár elleni

³⁸ Lásd *Diarium bellicum*

³⁹ *Diarium bellicum*

⁴⁰ Vö. Csorba 149-151.; Gömör 473-481., ill. 648-656.; Kápolnai 994-996.; Bánlaky 155-161.

⁴¹ Csorba 149-151.; Gömör 473-481., ill. 648-656.; Kápolnai 994-996.; Bánlaky 155-161.

⁴² Vö. Pecsevi 1892. 183.

⁴³ Vö. Csorba 149-151.; Gömör 473-481., ill. 648-656.; Kápolnai 994-996.; Bánlaky 155-161.

⁴⁴ Vö. Pecsevi 1892. 184.

⁴⁵ Vö. Csorba 150-151.; Gömör 650-656.; Kápolnai 995-996.; Bánlaky 158-16.; Pecsevi 183-184.; Istvánffy 385-387.

⁴⁶ Vö. Horváth Mihály: Magyarország története III. Budapest, 1870. 341. (a továbbiakban: Horváth)

augusztus 25-i támadást,⁴⁷ valamint az Esztergom felmentésére készülő török sereggel vívott augusztus 27-i ütközetet.⁴⁸

Az irat alapján érdemes átgondolni Esztergom átadásának okát, okait. A témával foglalkozó szakirodalom szerint a készletek kimerülése vezetett a vár kapitulációjához.⁴⁹ A török és a keresztény források eltérően nyilatkoznak a várban maradt ivóvíz, élelmiszer és lőpor mennyiségéről. Ibrahim Pecsevi érzékletesen írja le az ostrom utolsó napjainak nélkülözéseit: „...Egy csapatban lévő egy-, két-, háromszáz embernek egy-két lóra felrakható vizet adtak. Azt is a pasa⁵⁰ maga osztotta ki, más senki nem oszthatta. ... Így állván a dolog, már három napra való vizünk sem maradt. Kenyérnek pedig csak a néhai Kara Ali bég⁵¹ élelmiszerkészletéből volt egy kis liszt csupán a pasa számára, s a várparancsnok is takarékos ember lévén, összcsedett maga számára egy kevés lisztet, a többi népnek ételme csakis búza volt...⁵² Pecsevi tudósításával ellentétben a 16. századi német krónikás, Ortelius, illetve az említett forrás szerint „30 tüzéségi löveg, nagy mennyiségű lőpor, kén, sok bor, búza és árpa volt. A ciszterna tele volt vízzel, ily módon hosszabb ideig is kitarhattak volna, ha akarnak. Sok ételme, muníciót és mindenféle holmit találtak a vár föld alatti helységeiben [a keresztények].⁵³ Véleményem szerint Esztergom feladásához pszichés indokok vezettek: egyrészt a már 62 napja tartó ostrom, a szakadatlan ágyúzás, a várban összezsúfolódtatott sebesültek, asszonyok és gyerekek állandó jajveszékclése⁵⁴ felőrölte az őrség fizikai és lelki erejét. Másrészt a Vörösvárnál gyülekező török csapatok veresége után a védők számára nyilvánvalóvá vált, hogy nem számíthatnak semmiféle külső segítségre, helyzetük reménytelen.⁵⁵ Mind ezekhez hozzájárult az, hogy az esztergomi vár vízellátását a Vízvárosban lévő Veprechvagy másnéven Vízitorony biztosította.⁵⁶ A várban lévő ciszterna az augusztus végi esőzéstől ideiglenesen megtelt ugyan esővízzel,⁵⁷ ez azonban hosszú távon önmagában nem fedezhette a védők ivóvízszükségeit. E három tényező miatt kitört pánikhangulat kényszerítette Lala Mehmed pasát az erősség átadására.⁵⁸

Esztergom visszavételével gyakorlatilag véget ért a keresztény főereg 1595-ös hadművelete a Duna mentén. Az Udvari Haditanács által előirányzott feladat maradéktalanul teljesült, Mátyás főherceg bizonytalankodása és rétkedése viszont meghiúsította Buda megostromlásának a lehetőségét. Esztergom elfoglalását mindenképpen a háború jelentős eseményeként kell értékelnünk, de arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy 1595-ben a fő hadműveleti terület a Török Birodalom számára nem Magyarország, hanem Havasalföldön volt.

⁴⁷ Vö. Ortelius 281.; Bethlenfalvi Gróf Thurzó György levelei nejéhez czóbor-szent-mihályi Czóbor Erzsébethez I. 1590-1600. Közrebocsátotta: id. Zichy Edmund. Budapest, 1876. CLXVI. 154. (a továbbiakban: Thurzó-levelek); Gömör 664-665.; Csorba 154.; Bánlaky 166.; Banfi 26-27.; Kápolnai 1003.

⁴⁸ Lásd Ortelius 282.; Thurzó-levelek CLXVII. 155.; Gömör 665-667.; Csorba 154.; Bánlaky 166-167.; Istvánffy 390-391.; Kápolnai 1003-1004.

⁴⁹ Vö. Kápolnai 1007.; Gömör 669.; Bánlaky 170.

⁵⁰ Lala Mehmed

⁵¹ A vár parancsnokaként augusztus 17-én kapott halálos sebet. Vö. Csorba 153.

⁵² Pecsevi 1892. 120. Pecsevi Ibrahim tarikjából. In: Török történetírók. MTA Történelmi Bizottságának megbízásából. Fordította és jegyzetekkel kísérte Karácson Imre. Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta Szekfű Gyula. III. kötet. Budapest, 1916. 118-120. (a továbbiakban: Pecsevi 1916.)

⁵³ Lásd az iratban; vö. Ortelius: „A várban búzát és árpát, illetve mást találtak. Nem volt kevés fegyver és egy ciszterna tele tiszta vízzel...” 283.

⁵⁴ Pecsevi 1916. 120.

⁵⁵ Vö. Thurzó-levelek CLXVII.155.; Istvánffy 392.; Pecsevi 1916. 122.

⁵⁶ Csorba 83.

⁵⁷ Vö. Bánlaky 170.; Ortelius 283.; Pecsevi 122.

⁵⁸ Vö. Pecsevi 1916. 120.

A keresztények Esztergomot csak tíz évig birtokolták. 1605. október 3-án a védők 35 napi küzdelem után a sors különös játékaként Lala Mehmed pasa szerdárnak adták át a vár kulcsait.

BAGI ZOLTÁN

The Siege of Esztergom in 1595

The recapture of Esztergom during the Fifteen Years' War is a comparatively little researched section of Hungarian historiography. This castle was the most important of those standing in front of Buda, protecting both the region and the waterway to Buda.

The Christian forces commenced the siege of the fortress on July 1, 1595, and 62 days later the defenders were forced to hand over Esztergom to them on September 2. This short paper attempts, on the strength of both hitherto unknown and already published documents, to clear up a few details of the recapture of Esztergom, such as the size of the besieging and the defending armies; the deployment route of the Christian army; whether the siege of Tata was possible at the same time; what the opinion of the Turkish military leadership was before the battle of August 4; what the causes and the circumstances of the surrender of the castle were.

The author believes that psychological factors underlie the surrender of Esztergom: the physical and spiritual strength of the defenders had been shattered by the 62-day siege, the incessant bombardment, the constant wailing of the wounded, women and children crowded into the castle. On the other hand, in the wake of the defeat of the Turkish troupes gathering at Vörösvár, the defenders had to face the fact that they could expect no help from the outside, and that their situation was hopeless. All this was aggravated by the inability to provide water for the fortress of Esztergom. The cistern in the castle had been filled up with rain at the end of August, but it was not enough to meet the drinking water demand of the defenders in the long run. It was the panic caused by these three factors that forced Pasha Lala Mehmed to surrender the stronghold. The Christians would hold Esztergom for ten years only. On October 3, 1605 it was, ironically, *Pasha Serdar* Lala Mehmed who received the keys to the fortress after 35 days of siege.